

● บทความทางวิชาการ

ศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพของประชาชน

พิมล ธรรมพิทักษ์พงษ์*

บทนำ

การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนนับเป็นเจตนารมณ์ที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ โดยมีบทบัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากกว่ารัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ รวมถึงการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ได้บัญญัติไว้เป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นไปตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. ๑๙๔๘ (The Universal Declaration of Human Rights ๑๙๔๘) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. ๑๙๖๖ (International Covenant on Civil and Political Rights ๑๙๖๖) แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารัฐธรรมนูญจะมีบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพมากขึ้น แต่การละเมิดสิทธิเสรีภาพยังมิใช่เป็นประจักษ์โดยเจตนาและไม่เจตนา และความเข้าใจในเรื่องสิทธิเสรีภาพที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญก็ยังไม่ตรงกัน ไม่ว่าจะเป็นในหมู่ประชาชนด้วยกัน หรือระหว่างรัฐกับประชาชน^๑ ดังนั้น รัฐธรรมนูญจึงได้สร้างกลไกในการตรวจสอบและการเยียวยาเพื่อแก้ไขปัญหาการล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่รัฐธรรมนูญรับรองไม่ว่าจะเป็นระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือรัฐกับประชาชน

ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรหนึ่งที่มีความสำคัญตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันในการคุ้มครองและส่งเสริมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ทั้งนี้ เนื่องจากรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗ บัญญัติให้ “สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดย

* ผู้อำนวยการกลุ่มวิจัยและวิชาการ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

^๑ สุจิต บุญบงการ, ความชัดเจนในสิทธิและเสรีภาพ : คำนึงกับการพัฒนาประชาธิปไตย, วารสารศาลรัฐธรรมนูญ ปีที่ ๒ เล่มที่ ๕ เดือนพฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๓, หน้า ๓๐.

คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครอง และผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมายและการตีความกฎหมายทั้งปวง” และมาตรา ๒๘ วรรคสอง บัญญัติให้ “บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้” เมื่อประชาชนมีปัญหาเกี่ยวกับการถูกล่วงละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิเสรีภาพ จึงสามารถขอใช้สิทธิทางศาลรัฐธรรมนูญตามมาตรา ๒๘ วรรคสอง เพื่อเยียวยาปัญหาดังกล่าวได้ แต่ต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่รัฐธรรมนูญกำหนด

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity)

นับเป็นครั้งแรกที่ได้มีการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญของไทยโดยได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๔ ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” ซึ่งการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ดังกล่าว นอกจากเป็นไปตามปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนข้อ ๑^๒ แล้ว ยังได้รับแนวความคิดหรืออิทธิพลจากกฎหมายพื้นฐาน (Basic Law) หรือรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันด้วย สำหรับความหมายของคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” จะมีความหมายแท้จริงและถูกต้องนั้น มันเป็นการยากที่จะอธิบายในเชิงปฏิฐาน (Positive) เพราะศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะเกี่ยวข้องในเนื้อแท้แห่งคุณค่าของมนุษย์ทุกคนที่ต้องได้รับความเคารพ แต่ถ้าอธิบายความหมายในเชิงปฏิเสธ (Negative) แล้ว ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะถูกกำหนดภายใต้การกระทำที่ล่วงละเมิดต่อปัจเจกชน เช่น การกระทำต่อมนุษย์อย่างเลวทรามต่ำช้า การประหารชีวิต การทรมานต่อมนุษย์ด้วยทณฑ์ที่ทรมาน การเนรเทศ เป็นต้น^๓ ซึ่งต้องพิจารณาการกระทำเป็นเรื่องๆ ไปว่า การกระทำของรัฐประเภทใดบ้างที่เป็นการล่วงละเมิดต่อมนุษย์อย่างแจ้งชัด และสังคมต้องมีความเห็นสอดคล้องในระดับหนึ่งว่า การปฏิบัติของฝ่ายอำนาจรัฐต่อประชาชนในบางรูปแบบเป็นสิ่งที่ไม่อาจยอมรับได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีการซักถามเพิ่มเติม หรือต้องให้เหตุผลกันยืดยาว^๔ ประกอบกับการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันเอง ได้เคยวินิจฉัยเกี่ยวกับการแทรกแซงในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยวิธีการอธิบายถ้อยคำต่างๆ เช่น กระทำให้ได้รับความอับอาย

^๒ ปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. ๑๙๔๘ ข้อ ๑ “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมาอิสระเสรีและเท่าเทียมทั้งศักดิ์ศรีและสิทธิทุกคนได้รับการประสิทธิ์ประสาทเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันอย่างจันทนใจ”

^๓ Sabine Michalowski and Lorna Woods, German Constitutional Law : the protection of Civil Liberties (England : Dartmouth, ๑๙๙๕), P. ๕๕.

^๔ บุญศรี มีวงศ์โสมข, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์, (เอกสารประกอบสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๒), หน้า ๖๑.

การติดตามไล่ล่า การเนรเทศ และการลงโทษที่มีลักษณะทารุณโหดร้าย รวมทั้งการกระทำที่เป็นการบังคับให้ทำงาน การใช้คนเป็นทาส การก่อการร้าย การทำลายล้างชาติพันธุ์ หรือการนำมนุษย์ไปใช้ในการทดลอง การกระทำเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการกระทำที่ละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น^๕

สำหรับลักษณะของการกระทำที่เป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ Duerig ได้จำแนกออกเป็นลักษณะต่างๆ ได้ดังนี้^๖

๑. การกระทำที่ปรากฏอย่างชัดเจนว่า เป็นการละเมิดในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อันเป็นการกระทำที่ลดคุณค่าของมนุษย์ลงมาอยู่ในระดับที่เป็นเพียงสิ่งของ การกระทำที่เป็นการทรมาน การเอาคนไปเป็นทาส การจับไล่กลุ่มคน การติดตามไล่ล่า การบังคับให้ทำงาน การก่อการร้าย การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ การทดลองที่กระทำต่อมนุษย์

๒. การกระทำที่เป็นการลงโทษในทางอาญา หากแต่เป็นการลงโทษที่รุนแรงเกินควร หรือการลงโทษที่ทารุณโหดร้าย

๓. การกระทำใดๆ ที่มนุษย์เป็นเพียงวัตถุของการกระทำนั้น

๔. การล่วงละเมิดไปในขอบเขตอันมีลักษณะเป็นเรื่องส่วนบุคคล

๕. การละเมิดในชื่อเสียงเกียรติยศของบุคคลอันเกิดมาจากการกระทำของรัฐ

ในส่วนของนักกฎหมายและนักวิชาการไทยเอง ได้ให้ความหมายของคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ไว้ดังนี้

ธงทอง จันทรางศุ^(๖) ได้อธิบายความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ว่า มนุษย์ด้วยกันไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือคนต่างชาติก็แล้วแต่ จะมาประพาศติมาปฏิบัติต่อพวกเราหรือต่อพวกคนไทยคนใดคนหนึ่งในขณะที่ไม่เคารพความเป็นมนุษย์ไม่ได้ เช่น ปฏิบัติเยี่ยงสัตว์ ปฏิบัติโดยวิธีการอันมนุษย์ไม่พึงกระทำพฤติกรรมอย่างนั้นต่อกัน คำว่า “ความเป็นมนุษย์” ในที่นี้จะมุ่งหมายในลักษณะที่เป็นการคุ้มครองในฐานะที่มีความเป็นมนุษย์เสมอกัน ไม่มีใครยิ่งใหญ่ ไม่มีใครเป็นชนชั้นที่สูงหรือต่ำกว่ากัน ไม่ว่าชาวนา ชาวไร่ เกษตรกร ผู้ใช้แรงงาน ข้าราชการ พ่อค้าวานิช หรือแม้กระทั่งเด็กหรือผู้ใหญ่ก็แล้วแต่ ทุกคนมีความเป็นมนุษย์ มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เสมอกันตามบทบัญญัติแห่งมาตรา ๔ นี้

^๕ บรรเจิด สิงคะเนติ, การใช้อำนาจขององค์กรของรัฐที่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์, (เอกสารประกอบสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๔๒, หน้า ๕๔.

^๖ อ้างแล้ว, หน้า ๕๕.

^๖ โปรดดูรายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ ๑๓ วันจันทร์ที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๔๐ หน้า ๖๘/๓ - ๖๘/๔

มานิตย์ จุมปา^๗ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หมายถึง คุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวบุคคลทุกคน รัฐธรรมนูญได้ให้ความคุ้มครองซึ่งรัฐจะต้องปฏิบัติต่อประชาชน โดยถือว่าประชาชนเป็นมนุษย์คนหนึ่ง รัฐจะปฏิบัติต่อประชาชนเสมือนหนึ่งประชาชนไม่ใช่มนุษย์ไม่ได้ และจะปฏิบัติต่อคนเสมือนคนเป็นสัตว์สิ่งของไม่ได้

การกระทำใดๆ ที่มีลักษณะเป็นการล่วงละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในบริบทของไทยนั้น แม้ว่าในขณะนี้ยังมิได้มีความชัดเจน แต่เชื่อมั่นว่าในอนาคตอันใกล้นี้ ศาลรัฐธรรมนูญอาจจะได้มีคำวินิจฉัยวางแนวบรรทัดฐานในเรื่องนี้ เพื่อปกป้องและคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของปวงชนชาวไทย

สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ

สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองไว้ให้แก่ราษฎรนั้น ถือว่าเป็นคุณค่าสูงสุดซึ่งองค์กรต่างๆ ของรัฐทุกองค์กร ไม่ว่าจะเป็นองค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตย องค์กรผู้ใช้อำนาจบริหาร หรือองค์กรผู้ใช้อำนาจตุลาการก็ตาม จะต้องเคารพและให้ความคุ้มครอง บรรดาบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่รับรองสิทธิและเสรีภาพจึงมิได้มีฐานะเป็นแต่เพียง “คำประกาศ” อุดมการณ์ของรัฐเท่านั้น หากแต่มีฐานะเป็นบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีผลใช้บังคับโดยตรง (Self - executing) แก่องค์กรของรัฐเหล่านั้นเลยทีเดียว^๘ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลจึงเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับใช้เพื่อกำหนดวิถีชีวิตของตนของมนุษย์ กล่าวคือ หากมนุษย์ปราศจากสิทธิและเสรีภาพเสียแล้ว การกำหนดวิถีชีวิตของคนก็ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่ต้องถูกแทรกแซงจากผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากผู้ปกครองรัฐ^๙

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของปวงชนชาวไทยไว้หลายประการ ซึ่งสามารถกำหนดหรือแบ่งสิทธิและเสรีภาพออกเป็น ๓ ประเภท^{๑๐} ดังนี้

ประเภทแรก สิทธิและเสรีภาพบางประเภทอาจเป็นสิทธิบริบูรณ์ (absolute rights) ซึ่งหมายความว่า เป็นสิทธิเด็ดขาดไม่อาจถูกจำกัดได้

^๗ มานิตย์ จุมปา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๓๒.

^๘ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอการปฏิรูปการเมืองไทย เสนอต่อคณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย (คปป.), (กันยายน ๒๕๓๘), หน้า ๘.

^๙ ชีระ สุธีวรารุณ, ปัญหาบางประการเกี่ยวกับกลไกและกระบวนการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรอง, (เอกสารสรุปสาระสำคัญการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง เขตอำนาจศาลรัฐธรรมนูญตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ๒๕๔๑), หน้า ๕๕.

^{๑๐} วิษณุ เครืองาม, กฎหมายรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, พิมพ์ครั้งที่ ๓/๒๕๓๐), หน้า ๖๔๗ - ๖๔๘.

ประเภทที่สอง สิทธิและเสรีภาพบางประเภทอาจเป็นสิทธิสัมพันธ์ (relative rights) หรือสิทธิที่มีเงื่อนไข (qualified rights) ซึ่งหมายความว่า มิใช่สิทธิเด็ดขาด แต่ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขหรือข้อจำกัดบางประการที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดเป็นกรอบไว้

ประเภทที่สาม สิทธิและเสรีภาพบางประเภทอาจเป็นสิทธิที่จำกัด (restricted rights) ซึ่งหมายความว่า อาจถูกจำกัดได้เสมอและค่อนข้างง่ายมาก การจำกัดสิทธิและเสรีภาพประเภทนี้อาจทำได้โดยกฎหมาย และเป็นกฎหมายประเภทใดก็ได้

ดังนั้น สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน จึงสามารถจัดกลุ่มตามลักษณะและประเภทดังที่กล่าวมาแล้วได้ดังนี้^{๑๑}

๑. สิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยเด็ดขาด ที่รัฐไม่อาจจะออกกฎหมายจำกัด ได้แก่

๑.๑ ความเสมอภาคในทางกฎหมายและการห้ามเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม (มาตรา ๓๐) ได้วางหลักการรับรองสิทธิของบุคคลทุกคนที่มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายไม่ว่าจะมีฐานะอย่างไร ไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือเพศหญิง อีกทั้งยังกำหนดถึงการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมไว้ด้วย

๑.๒ การรับโทษอาญา (มาตรา ๓๒) ได้วางหลักการในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่จะไม่ถูกบังคับใช้กฎหมายอาญาที่มีผลเป็นการย้อนหลัง และรับรองถึงการที่จะกำหนดโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะทำความผิดไม่ได้

๑.๓ การสันนิษฐานเกี่ยวกับคดีอาญา (มาตรา ๓๓) เพื่อรับรองสิทธิของบุคคลที่ต้องตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยยืนยันถึงสิทธิของบุคคลดังกล่าวถือว่าเป็นผู้ไม่มีความผิดจนกว่าศาลจะมีคำพิพากษา และนอกจากนี้หากศาลยังไม่มีคำพิพากษานั้นถึงที่สุดที่แสดงว่า บุคคลนั้นเป็นผู้กระทำผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเหมือนเป็นบุคคลผู้กระทำความผิดไม่ได้

๑.๔ สิทธิในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง และความเป็นอยู่ส่วนตัว (มาตรา ๓๔) ได้วางหลักในการคุ้มครองสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคลในครอบครัวทั้งด้านเกียรติยศ ชื่อเสียง หรือความเป็นอยู่ส่วนตัว รวมตลอดถึงการกล่าวหรือแพร่ข้อความหรือภาพ ไม่ว่าจะโดยวิธีการใดๆ ซึ่งมีผลเป็นการละเมิดหรือกระทบต่อสิทธิของบุคคลเอาไว้ โดยมีข้อยกเว้น คือ เว้นแต่กรณีที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน ตัวอย่างเช่น การเสนอข่าวเพื่อให้ประชาชนสามารถตรวจสอบวิพากษ์วิจารณ์บุคคลที่เป็นสาธารณะ เป็นต้น

^{๑๑} โปรตุเกส นันทวัฒน์ บรมานันท์, รายงานการวิจัย เรื่อง ปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบทบัญญัติแห่งกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ หรือการกระทำของบุคคลตามมาตรา ๑๕๘ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ เสนอสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ (ธันวาคม ๒๕๔๓), หน้า ๗ - ๒๕.

๑.๕ เสรีภาพในการนับถือศาสนา (มาตรา ๓๘) เป็นหลักประกันถึงเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิกาย ลัทธิทางศาสนา และในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ หรือมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของตน

เสรีภาพในลัทธินิยมทางศาสนาจะใช้ได้ต่อเมื่อไม่ขัดต่อ “หน้าที่” ของพลเมือง และในรัฐธรรมนูญก็กำหนดเอาไว้แล้ว ถึงหน้าที่ของพลเมืองว่า บุคคลมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย

๑.๖ เสรีภาพในทางวิชาการ (มาตรา ๔๒) มีเสรีภาพในทางวิชาการตลอดจนถึงการศึกษอบรม การเรียน การสอน การวิจัย ตลอดจนการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการ โดยการใช้เสรีภาพในมาตราดังกล่าวนี้อาจต้องไม่ขัดต่อหน้าที่พลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

๑.๗ สิทธิในการเข้ารับการศึกษาระดับพื้นฐาน (มาตรา ๔๓) โดยวางหลักประกันสิทธิของบุคคลเสมอกันในการเข้ารับการศึกษาระดับพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและไม่เสียค่าใช้จ่าย

๑.๘ เสรีภาพการจัดตั้งพรรคการเมือง (มาตรา ๔๗) เป็นการกำหนดให้บุคคลมีเสรีภาพในการรวมกันจัดตั้งเป็นพรรคการเมือง โดยกำหนดให้เป็นเสรีภาพของประชาชนโดยสมบูรณ์ เพื่อความเข้มแข็งและเพื่อควมมีประสิทธิภาพในการดำเนินงานทางการเมืองเพื่อประโยชน์ของสาธารณะอย่างแท้จริง

๑.๙ สิทธิเด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัว (มาตรา ๕๓) ได้รับรองสิทธิของเด็กเยาวชน และบุคคลในครอบครัวว่าได้รับความคุ้มครองโดยรัฐจากการใช้ความรุนแรงที่ไม่เป็นธรรม รวมถึงเด็กและเยาวชนซึ่งไม่มีผู้ดูแล ย่อมมีสิทธิได้รับการเลี้ยงดูและรับการศึกษาอบรมจากรัฐด้วย

๑.๑๐ สิทธิต่อต้านโดยสันติวิธี (มาตรา ๖๕) เพื่อให้ประชาชนสามารถต่อต้านการได้มาซึ่งอำนาจของคนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มบุคคลใดกลุ่มบุคคลหนึ่ง ซึ่งมีใช้วิถีทางที่ถูกต้องตามครรลองประชาธิปไตย

๒. สิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้แต่รัฐอาจออกกฎหมายจำกัดได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขหรือข้อจำกัดบางประการที่รัฐธรรมนูญออกเป็นกรอบกำหนดไว้ ได้แก่

๒.๑ เสรีภาพของบุคคลในการเดินทาง (มาตรา ๓๖) ได้บัญญัติรับรองให้บุคคลมีเสรีภาพในการเดินทาง การเลือกถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ใดก็ได้ภายในราชอาณาจักร เว้นแต่จะมีกฎหมายจำกัดไว้โดยเฉพาะเพื่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือสวัสดิภาพของประชาชน การผังเมือง หรือเพื่อสวัสดิภาพของผู้เยาว์

๒.๒ เสรีภาพในการสื่อสาร (มาตรา ๓๗) ได้รับรองเสรีภาพของบุคคลในการติดต่อสื่อสารถึงกันโดยชอบด้วยกฎหมาย และห้ามไม่ให้มีการตรวจ การกัก หรือการเปิดเผยสิ่งสื่อสารที่บุคคลมีติดต่อถึงกัน รวมทั้งมิให้กระทำการใดๆ เพื่อให้ล่วงรู้ถึงข้อความในสิ่งสื่อสาร เว้นแต่จะมีกฎหมายจำกัดเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอัน

ดีของประชาชน

๒.๓ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น (มาตรา ๓๕) การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะมีกฎหมายจำกัดเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ การคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในครอบครัวหรือความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคลอื่น หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือเพื่อป้องกันหรือระงับความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพของประชาชน

๒.๔ สิทธิของบุคคลที่มีเหนือสภามติ (มาตรา ๔๕) เป็นการรับรองสิทธิของบุคคลที่มีเหนือสภามติของตน ซึ่งรัฐไม่อาจเวนคืนสภามติของบุคคลหรือเอกชนได้ ยกเว้นเฉพาะการออกกฎหมายเฉพาะเพื่อรัฐจัดทำบริการสาธารณะ เพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนรวมที่เกี่ยวกับการสาธารณสุข โภค การป้องกันประเทศ การได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ การผังเมือง การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การพัฒนาการเกษตรหรือการอุตสาหกรรม การปฏิรูปที่ดิน แต่การกระทำดังกล่าวรัฐต้องชดเชยค่าทดแทนที่เป็นธรรมภายในระยะเวลาอันสมควรแก่เจ้าของทรัพย์สินด้วย

๒.๕ เสรีภาพในการชุมนุม (มาตรา ๔๔) นับเป็นสิทธิสำคัญในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งรัฐธรรมนูญได้รับรองไว้ แต่การชุมนุมนั้นต้องเป็นการกระทำโดยสงบและปราศจากอาวุธ ซึ่งรัฐไม่อาจจะออกกฎหมายจำกัดเสรีภาพได้ ยกเว้นกฎหมายเฉพาะในกรณีเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนที่จะใช้ที่สาธารณะ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะสงคราม หรือในระหว่างเวลาที่มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก

๒.๖ เสรีภาพในการรวมตัวเป็นหมู่คณะ (มาตรา ๔๕) เช่น การจัดตั้งสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร องค์การเอกชน หรือหมู่คณะอื่นๆ แต่การรวมตัวนี้อาจถูกจำกัดได้โดยอาศัยกฎหมายเฉพาะเพื่อคุ้มครองประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันมิให้มีการผูกขาดตัดตอนในทางเศรษฐกิจ

๒.๗ เสรีภาพในการประกอบกิจการหรือการประกอบอาชีพ (มาตรา ๕๐) เป็นบทบัญญัติที่รับรองเสรีภาพของประชาชนในการประกอบอาชีพ รวมทั้งเปิดโอกาสให้แข่งขันอย่างเสรีและเป็นธรรม โดยรัฐจะจำกัดเสรีภาพไม่ได้ เว้นแต่การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวเพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐหรือเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนในด้านต่างๆ หรือเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศและเพื่อป้องกันการผูกขาดหรือขจัดความไม่เป็นธรรมในการแข่งขัน

๒.๘ การเกณฑ์แรงงาน (มาตรา ๕๑) ห้ามรัฐมิให้มีการเกณฑ์แรงงานประชาชน เว้นแต่เพื่อประโยชน์ในการป้องกันภัยพิบัติสาธารณะอันมีมาโดยฉุกเฉิน หรือระหว่างที่ประเทศอยู่ในภาวะสงครามหรือการรบ

๓. สิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ แต่รัฐสามารถออกกฎหมายจำกัดได้ โดยมีได้อยู่ในเงื่อนไขหรือข้อจำกัดที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ ได้แก่

๓.๑ สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย (มาตรา ๓๑) ห้ามมิให้มีการทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม แต่การประหารชีวิตตามที่กฎหมายบัญญัติ เช่น กฎหมายลักษณะอาญา หรือกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติด เป็นต้น ไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้าย หรือไร้มนุษยธรรม

๓.๒ เสรีภาพในเคหสถาน (มาตรา ๓๕) เป็นการคุ้มครองบุคคลในการที่จะอาศัยอยู่และครอบครองเคหสถานโดยปกติสุข การที่บุคคลจะเข้าไปในเคหสถานของผู้อื่นหรือเข้าไปตรวจค้นโดยปราศจากความยินยอมของผู้ครอบครองจะกระทำมิได้ ยกเว้นเฉพาะกรณีกฎหมายให้อำนาจไว้เท่านั้น

๓.๓ การใช้ทรัพยากรสื่อสารของชาติ (มาตรา ๔๐) ได้รับรองการจัดสรรคลื่นความถี่ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เพื่อประโยชน์สาธารณะโดยมีองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระทำหน้าที่จัดสรรและกำกับดูแล ซึ่งจะต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

๓.๔ เสรีภาพในการเสนอข่าวและความคิดเห็น (มาตรา ๔๑) เป็นบทบัญญัติที่รับรองเสรีภาพของพนักงานหรือลูกจ้างทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่ประกอบกิจการหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง หรือวิทยุโทรทัศน์ ภายใต้ข้อจำกัดตามรัฐธรรมนูญ ไม่ต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจและเจ้าของกิจการ มาตรานี้ยังมีผลเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่จะได้รับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง

๓.๕ สิทธิอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น (มาตรา ๔๖) เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นให้รู้สึกรักหวงแหนและบำรุงรักษา จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓.๖ สิทธิในทรัพย์สิน (มาตรา ๔๘) เป็นการคุ้มครองสิทธิของประชาชนในการจัดการทรัพย์สินของตน รวมถึงการสืบมรดก

๓.๗ สิทธิในการรับบริการสาธารณสุขจากรัฐ (มาตรา ๕๒) เป็นบทบัญญัติที่รับรองสิทธิของประชาชนในการรับบริการทางสาธารณสุขที่ได้มาตรฐาน มีประสิทธิภาพและอย่างทั่วถึง แต่รัฐอาจให้สิทธิแก่ผู้ยากไร้ได้รับการรักษาพยาบาลจากสถาบันบริการทางสาธารณสุขโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายได้ โดยเป็นไปตามหลักเกณฑ์หรือเงื่อนไขตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย

๓.๘ สิทธิการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ (มาตรา ๕๔ และมาตรา ๕๕) เพื่อเป็นหลักประกันว่ารัฐต้องให้ความช่วยเหลือ และอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะ แก่บุคคลที่มีอายุหกสิบปีบริบูรณ์และไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ หรือบุคคลซึ่งพิการและทุพพลภาพ

๓.๙ สิทธิในทรัพยากรธรรมชาติ (มาตรา ๕๖) เป็นการรับรองและคุ้มครองสิทธิของ

บุคคลที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชน ในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ สิทธิในการให้ความเห็นและข้อเสนอแนะก่อนมีการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายที่บัญญัติ เป็นการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยงานของรัฐ และตัวแทนของรัฐหากมีการกระทำความผิด

๓.๑๐ การคุ้มครองผู้บริโภคร (มาตรา ๕๗) สิทธิของผู้บริโภครย่อมได้รับความคุ้มครองจากรัฐ รวมทั้งให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภครโดยมีองค์กรอิสระประกอบด้วยตัวแทนของผู้บริโภครทำหน้าที่ให้ความเห็นในการตรากฎหมาย กฎ และข้อบังคับ และการให้ความเห็นการกำหนดมาตรการต่างๆ เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคร

๓.๑๑ สิทธิในการได้รับข้อมูลหรือข่าวสารจากรัฐ (มาตรา ๕๘) การรับรองสิทธิของประชาชนในการที่จะได้รับข้อมูลหรือข่าวสารจากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ยกเว้นการเปิดเผยข้อมูลอาจกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยของประชาชนหรือส่วนได้เสียอันพึงได้รับความคุ้มครองของบุคคลอื่น

๓.๑๒ สิทธิในการรับคำชี้แจงหรือเหตุผลจากรัฐ (มาตรา ๕๙) การให้สิทธิแก่ประชาชนในอันที่จะรับรู้เกี่ยวกับการที่รัฐอนุญาตหรือกระทำโครงการใดที่อาจมีผลต่อประชาชนหรือชุมชนในท้องถิ่น และประชาชนหรือคนในชุมชนนั้นมีสิทธิแสดงความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าวได้ตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายบัญญัติ

๓.๑๓ สิทธิในการมีส่วนร่วมกระบวนการพิจารณาของรัฐ (มาตรา ๖๐) การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติราชการทางปกครองเช่น ให้ประชาชนผู้ถูกระทบสิทธิแสดงความคิดเห็นหรือสามารถตรวจสอบข้อมูลเอกสารต่างๆ ที่ใช้ประกอบการปฏิบัติราชการได้

๓.๑๔ สิทธิในการร้องทุกข์ (มาตรา ๖๑) เป็นสิทธิของประชาชนที่จะร้องทุกข์ต่อหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการรับเรื่องราวร้องทุกข์โดยตรง กรณีได้รับความเดือดร้อน หรือไม่ได้ความเป็นธรรมหรือความไม่สะดวกจากการปฏิบัติหน้าที่จากเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยหน่วยงานนั้นจะต้องพิจารณาและแจ้งผลการพิจารณาให้ประชาชนได้รับทราบภายในเวลาอันสมควร

๓.๑๕ สิทธิการฟ้องหน่วยงานของรัฐ (มาตรา ๖๒) รับรองสิทธิของประชาชนในการฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นๆ ของรัฐ ที่เป็นนิติบุคคลให้รับผิดชอบเนื่องจากการปฏิบัติงานหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการหรือพนักงานอื่นๆ ของรัฐ

๓.๑๖ สิทธิและเสรีภาพของข้าราชการ (มาตรา ๖๔) รับรองสิทธิและเสรีภาพของข้าราชการหรือพนักงานของรัฐ ย่อมมีสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป

แต่สิทธิและเสรีภาพอาจถูกจำกัดได้โดยผลของกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับในส่วนที่เกี่ยวกับการเมือง สมรรถภาพ วินัย และจรรยาบรรณ

นอกจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ จะได้รับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีบทบัญญัติที่รับรองสิทธิและเสรีภาพในเรื่องอื่นๆ อีก เช่น การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจอธิปไตยหรือสร้างเจตจำนงทางการเมือง สิทธิในการเสนอร่างกฎหมาย (มาตรา ๑๗๐) สิทธิในการออกเสียงประชามติ (มาตรา ๒๑๔) สิทธิในการเข้าชื่อร้องขอถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง (มาตรา ๓๐๔) และสิทธิเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา ตั้งแต่มาตรา ๒๓๗ มาตรา ๒๔๗ เป็นต้น

การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามที่รัฐธรรมนูญรับรอง

ถึงแม้ว่ารัฐธรรมนูญจะกำหนดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลไว้อย่างมากมายเพียงใดก็ตาม แต่สิทธิและเสรีภาพของบุคคลอาจจะถูกจำกัดได้ด้วยเหตุผล ๒ ประการ คือ

ประการแรก สิทธิและเสรีภาพของบุคคลย่อมถูกจำกัดโดยสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่นที่ร่วมอยู่ในชุมชนหรือสังคม เพราะการอยู่ร่วมกันในชุมชนและสังคมย่อมมีความเป็นไปได้ที่บุคคลแต่ละคนจะใช้สิทธิและเสรีภาพของตนอย่างเต็มที่ และอาจล่วงละเมิดหรือล่วงล้ำเกินเลยเข้าไปในสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น หรือต่างคนต่างล่วงละเมิดซึ่งกันและกัน รัฐจึงมีความจำเป็นที่เข้าต้องมารักษาความสงบเรียบร้อยโดยการจัดระเบียบของชุมชนหรือสังคมเพื่อให้ชุมชนหรือสังคมอยู่อย่างปกติสุข

ประการที่สอง สิทธิและเสรีภาพของบุคคลย่อมถูกจำกัดโดย “ผลประโยชน์ของมหาชน” หรือ “ผลประโยชน์สาธารณะ” (Public Interest) เพราะในชุมชนหรือสังคมนอกจากบุคคลจะมีผลประโยชน์ของตนเองแล้ว ในชุมชนหรือสังคมยังมีผลประโยชน์ของประชาชนคนอื่นๆ รวมอยู่ด้วยรัฐจึงมีความจำเป็นที่ต้องเข้ามารักษาผลประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนหรือของประเทศชาติไว้

จากเหตุผลดังกล่าว รัฐจึงอาจใช้อำนาจเข้ามาแทรกแซงหรือเข้ามาจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลได้ เพราะโดยหลักการแล้วหากมีความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งเป็นประโยชน์ของเอกชนกับประโยชน์มหาชนหรือประโยชน์สาธารณะแล้ว และหากมีความจำเป็นต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งแก่เพียงประการเดียว รัฐต้องเลือกประโยชน์สาธารณะซึ่งเป็นประโยชน์ของส่วนรวมหรือของคนส่วนใหญ่เป็นลำดับแรก สิทธิและเสรีภาพของบุคคลก็ย่อมถูกจำกัดได้เสมอ แต่การใช้อำนาจอธิปไตยดังกล่าวจะต้องมีการป้องกันมิให้ผู้ปกครองรัฐสามารถใช้อำนาจได้ตามอำเภอใจหรือปราศจากเหตุผล

ดังนั้น การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๒๕ วรรคแรก^{๑๒} จึงได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ ดังนี้

- (๑) การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลจะต้องอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย
- (๒) การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไปเพื่อการที่รัฐธรรมนูญกำหนด
- (๓) การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลต้องกระทำเท่าที่จำเป็น
- (๔) การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลต้องไม่กระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้น

การออกกฎหมายเพื่อจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองดังที่กล่าวมาแล้วจะต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไปและไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่ง หรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง และจะต้องระบุบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายนั้นด้วย^{๑๓}

การใช้กลไกทางศาลรัฐธรรมนูญ เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้ให้หลักประกันแก่ประชาชนในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของตน ซึ่งหากถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญได้รับรองไว้ ประชาชนสามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้สิทธิและเสรีภาพแก่ตนในการกระทำต่างๆ เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้^{๑๔} นับเป็นกระบวนการหรือกลไกสำคัญที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดเพื่อควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจตามอำเภอใจหรือปราศจากเหตุผลจากองค์กรของรัฐ

ศาลรัฐธรรมนูญเป็นศาลหรือองค์กรตุลาการองค์กรหนึ่งที่รัฐธรรมนูญได้ก่อตั้งขึ้น และได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญไว้หลายประการ แต่อำนาจหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งของศาลรัฐธรรมนูญก็คือ การควบคุมรักษากฎหมายที่ใช้บังคับแล้วหรือร่างกฎหมายที่ตราขึ้นโดยรัฐสภามีให้ขัดหรือแย้งต่อบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ เพื่อรักษาหลักการที่ว่ารัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ อำนาจหน้าที่ดังกล่าว เป็นการให้อำนาจศาลรัฐธรรมนูญเข้ามาควบคุม ตรวจสอบและการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน เพราะการควบคุมมิให้กฎหมายต่างๆ ขัดต่อรัฐธรรมนูญนั้น

^{๑๒} มาตรา ๒๕ วรรคแรก บัญญัติว่า “การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นไม่ได้”

^{๑๓} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๒๕ วรรคสอง.

^{๑๔} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๒๘ วรรคสอง.

มีนัย ๒ นัย คือ นัยหนึ่งเพื่อประโยชน์ของพลเมืองทุกคน เป็นการป้องกันพลเมืองมิให้ผู้มีอำนาจออกกฎหมายใช้อำนาจเกินขอบเขต โดยเฉพาะมิให้บทกฎหมายเหล่านี้ทำความเสียหายแก่สิทธิมนุษยชนและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญได้รับรู้ไว้ อีกนัยหนึ่ง คือ เพื่อประโยชน์แก่อำนาจสูงสุดในการปกครองเองให้มีการรักษาคุณภาพแห่งการปฏิบัติหน้าที่ตามที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดไว้^๕ ดังนั้น เมื่อมีการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรอง บุคคลนั้นสามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้สิทธิและเสรีภาพแก่ตนในการกระทำต่างๆ เป็นข้อต่อสู้ในศาลอื่นๆ หรือขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามมาตรา ๒๘ วรรคสองได้

แต่การใช้กลไกทางศาลรัฐธรรมนูญ เพื่อกู้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนนั้น จะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่รัฐธรรมนูญกำหนด เพราะการนำคดีรัฐธรรมนูญไปยังศาลรัฐธรรมนูญนั้น มิใช่ว่าทุกปัญหาที่เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญจะเข้าไปสู่ศาลรัฐธรรมนูญได้เป็นการทั่วไป (Generalklausel) หากแต่เฉพาะประเภทคดีที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญและในกฎหมายอื่นอย่างชัดเจนว่าให้นำคดีไปสู่การพิจารณาวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเท่านั้น (Enumeration) นอกจากนี้จะต้องกำหนดไว้ด้วยว่าใครจะเป็นผู้นำคดีไปฟ้องหรือร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ ใครจะเป็นผู้เข้าร่วมในการพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญได้บ้าง^๖ และเมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแล้ว รัฐธรรมนูญมิได้กำหนดให้ประชาชนยื่นคำร้องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยได้โดยตรง ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญได้เคยมีคำวินิจฉัยที่ ๕/๒๕๔๑ วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๔๑ ไว้เป็นบรรทัดฐานแล้วว่า ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๒๖๔ วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ในการที่ศาลจะใช้บทบัญญัติแห่งกฎหมายบังคับแก่คดีใด ถ้าศาลเห็นเองหรือคู่ความโต้แย้งว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นต้องด้วยบทบัญญัติมาตรา๖และยังไม่มีคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวกับบทบัญญัตินั้น ให้รอการพิจารณาพิพากษาคดีไว้ชั่วคราว และส่งความเห็นเช่นนั้นตามทางกราบบังคมทูลเพื่อศาลรัฐธรรมนูญจะได้พิจารณาวินิจฉัย” ซึ่งหมายความว่า ให้ศาลเท่านั้นเป็นผู้ส่งความเห็นตามทางกราบบังคมทูลเพื่อศาลรัฐธรรมนูญจะได้พิจารณาวินิจฉัย มิได้ให้สิทธิผู้ร้องหรือคู่กรณีเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญโดยตรงได้^๗ ปัญหาจึงมีอยู่ว่า เมื่อประชาชนไม่สามารถยื่นคำร้องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยได้โดยตรงแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญจะสามารถปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างไรและมีวิธีการใดให้เรื่องดังกล่าวเข้าสู่กระบวนการพิจารณาวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ

^๕ ไพโรจน์ ชัยนาม, รัฐธรรมนูญบทกฎหมายและเอกสารสำคัญในทางการเมืองของประเทศไทย (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๕) หน้า ๕๔ - ๕๕.

^๖ กมลชัย รัตนสกววงศ์, ศาลรัฐธรรมนูญและวิธีพิจารณาคดีรัฐธรรมนูญ, รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอการปฏิรูปการเมืองต่อคณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย (คปป.) (กรุงเทพ ฯ : สกว. ๒๕๓๘), หน้า ๓๑.

^๗ โปรดดูคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๕/๒๕๔๑ วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๔๑.

ในปัญหาดังกล่าว รัฐธรรมนูญได้กำหนดกระบวนการหรือเงื่อนไขการใช้สิทธิของประชาชนผู้ถูกล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะต้องดำเนินการตามช่องทางหรือกระบวนการดังต่อไปนี้ก่อนที่จะสามารถใช้สิทธิทางศาลรัฐธรรมนูญได้ กล่าวคือ

๑. กระบวนการทางศาล

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๖๔ วรรคแรก ที่บัญญัติให้ศาลหรือประชาชนที่เป็นคู่ความในคดีเห็นว่า การที่ศาลจะใช้บทบัญญัติแห่งกฎหมายบังคับคดีนั้น เป็นบทบัญญัติที่มีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ และยังไม่มีคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวกับบทบัญญัตินั้น ให้ศาลรอการพิจารณาคดีไว้ชั่วคราว แล้วให้ศาลเป็นผู้ส่งความเห็นเช่นนั้นให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย มาตรานี้มีความมุ่งหมายที่จะให้ปัญหาการตีความหรือการวินิจฉัยว่า บทบัญญัติแห่งกฎหมายบทใดบทหนึ่งขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ เป็นปัญหาที่อยู่ใต้อำนาจเด็ดขาดของศาลรัฐธรรมนูญแต่เพียงศาลเดียว ศาลอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นศาลยุติธรรม ศาลปกครอง หรือศาลทหาร จะวินิจฉัยปัญหาดังกล่าวเองไม่ได้จะต้องส่งเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญ แต่หลักการเช่นนี้จะใช้บังคับแก่องค์กรที่มีสถานะเป็น “ศาล” เท่านั้น มิได้บัญญัติให้ใช้กับองค์กรอื่นๆ ที่มีใช้ศาลด้วย^{๙๔} คำว่า “ศาล” ในที่นี้จึงหมายความว่า ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ศาลทหาร หรือศาลอื่นๆ ที่จะจัดตั้งขึ้นในอนาคต เมื่อประชาชนมีปัญหาการถูกล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้กระบวนการทางศาลก่อนและขอให้ศาลนั้นส่งปัญหาดังกล่าวให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย และไม่จำกัดว่าจะต้องโต้แย้งในศาลชั้นต้นเท่านั้น จะยกเป็นข้อโต้แย้งในศาลใดก็ได้ แต่จะต้องกระทำก่อนที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุด อย่างไรก็ตามศาลรัฐธรรมนูญอาจไม่รับเรื่องดังกล่าวไว้พิจารณาก็ได้หากเห็นว่า

๑.๑ ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยเกี่ยวกับบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นไว้แล้ว

๑.๒ คำโต้แย้งของคู่ความไม่เป็นสาระอันควรได้รับการวินิจฉัย

สำหรับคำว่า “บทบัญญัติแห่งกฎหมาย” นั้น แม้มิได้มีการให้คำนิยามหรือความหมายไว้แต่เมื่อวิเคราะห์หลักการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยแล้ว น่าจะหมายถึง กฎหมายที่ตราโดยองค์กรที่ใช้อำนาจนิติบัญญัติ คือ พระราชบัญญัติ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ และพระราชกำหนดที่ได้รับอนุมัติจากรัฐสภาแล้ว ส่วน “กฎ หรือข้อบังคับ” เป็นกฎหมายลำดับรองที่มีลำดับศักดิ์ต่ำกว่าพระราชบัญญัติไม่ว่าจะเป็นพระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง ระเบียบหรือข้อบังคับ ซึ่งออกโดย

^{๙๔} จรัญ ภักดีธนากุล, ศาลรัฐธรรมนูญกับอำนาจวินิจฉัยว่า บทบัญญัติของกฎหมายขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ, (เอกสารสรุปสาระสำคัญ การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง เขตอำนาจศาลรัฐธรรมนูญตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๑), หน้า ๗๒.

องค์กรที่ใช้อำนาจบริหารก็ไม่ถือว่าเป็น “บทบัญญัติแห่งกฎหมาย” ที่จะต้องส่งให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามความหมายของมาตรา ๒๖๔

๒. กระบวนการทางผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา

ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญที่ได้จัดตั้งขึ้นใหม่ เพื่อทำหน้าที่แก้ไขปัญหาและเยียวยาความทุกข์ร้อนของประชาชน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนในฐานะผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยควบคุม ตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของฝ่ายบริหาร โดยฝ่ายนิติบัญญัติด้วยการให้ประชาชนเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ข้อขัดข้องอันเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของฝ่ายบริหารไปยังผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา^{๑๕} ไม่ว่าจะเป็นการกระทำนั้นจะเป็นการปฏิบัติตามกฎหมายหรือปฏิบัตินอกเหนือจากอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย การปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติของฝ่ายบริหารหรือฝ่ายปกครอง ซึ่งมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่หรือก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชนโดยไม่เป็นธรรม รวมถึงการล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ประชาชนย่อมมีสิทธิที่ได้รับการเยียวยาเพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนนั้น โดยยื่นคำร้องต่อผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา พ.ศ. ๒๕๔๒ เพื่อทำหน้าที่ประสานกับฝ่ายบริหารเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน ในกรณีนี้หากผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาเห็นว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมาย กฎข้อบังคับหรือการกระทำของบุคคลใดมีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ให้ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา เสนอเรื่องพร้อมความเห็นต่อศาลรัฐธรรมนูญหรือศาลปกครองแล้วแต่กรณี เพื่อพิจารณาวินิจฉัย^{๑๖}

การใช้สิทธิของประชาชนผ่านกลไกผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาเพื่อเข้าสู่การพิจารณาวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญนี้ นับเป็นการอำนวยความสะดวกต่อประชาชนและเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินการน้อย เพราะประชาชนสามารถเสนอคำร้องโดยนำส่งด้วยตนเอง หรือส่งทางไปรษณีย์ มอบให้บุคคลอื่นนำส่งต่อสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา หรือส่งคำร้องต่อสมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อนำส่งต่อสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาก็ได้^{๑๗}

^{๑๕} นันทวัฒน์ บรมานันท์ อ้างแล้ว, หน้า ๘๐

^{๑๖} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๑๕๘ วรรคแรก

^{๑๗} พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๒๑ วรรคแรก

บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

ในช่วงระยะเวลา ๓ ปีที่ผ่านมา ศาลรัฐธรรมนูญได้เข้ามามีบทบาทในการดูแลรักษา และคุ้มครองป้องกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่รัฐธรรมนูญรับรองมิให้ถูกล่วงละเมิดจากการใช้อำนาจหน้าที่ของฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายนิติบัญญัติ โดยมีคำร้องเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวยื่นให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย จำนวน ๑๔๔ เรื่อง ศาลรัฐธรรมนูญไม่รับวินิจฉัย จำนวน ๗๐ เรื่อง เนื่องจากคำร้องดังกล่าวไม่ได้ผ่านตามช่องทางหรือเงื่อนไขตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด หรือเป็นเรื่องที่ศาลรัฐธรรมนูญได้เคยมีคำวินิจฉัยไว้แล้ว สำหรับเรื่องที่ศาลรัฐธรรมนูญรับไว้วินิจฉัยและได้ดำเนินการวินิจฉัยเสร็จแล้ว มีจำนวน ๗๔ เรื่อง โดยจำแนกจำนวนเรื่องตั้งแต่ปี ๒๕๔๑ - ๒๕๔๓ ได้ดังนี้

ปี พ.ศ.	เรื่องที่วินิจฉัยเสร็จแล้ว	เรื่องที่ไม่รับวินิจฉัย	รวม
๒๕๔๑	๖	๑๗	๒๓
๒๕๔๒	๓๕	๒๐	๕๕
๒๕๔๓	๓๓	๓๓	๖๖
รวม	๗๔	๗๐	๑๔๔

นอกจากนี้ ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยเกี่ยวกับการควบคุมกฎหมายมิให้ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ หรือปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ขององค์กรต่างๆ ตามรัฐธรรมนูญที่อาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอีกจำนวน ๑๖ เรื่อง จากสถิติดังกล่าวจะเห็นได้ว่ามีแนวโน้มที่จะมีเรื่องเข้าสู่การพิจารณาวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมากขึ้น

สำหรับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญรับรองนั้น ศาลรัฐธรรมนูญได้กำหนดบทบาทไว้ ๔ ด้าน กล่าวคือ

๑. บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญในการป้องกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

บทบาทในด้านนี้จะเป็นการป้องกันมิให้รัฐใช้อำนาจตามอำเภอใจ หรือปราศจากเหตุผลในการออกกฎหมายที่จะมาบังคับใช้กับประชาชนอันอาจจะมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน หรือถ้าหากรัฐมีความจำเป็นจะออกกฎหมายมาจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนแล้วจะต้องอ้างบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจนั้นไว้ด้วย ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญได้เคยมีคำวินิจฉัยรับรองไว้แล้ว คือ คำวินิจฉัยที่ ๑๕/๒๕๔๑ วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๑ ที่ศาลรัฐธรรมนูญเห็นว่ารัฐธรรมนูญ มาตรา ๖๘ วรรคสอง บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งไม่ไปเลือกตั้งโดยไม่แจ้งเหตุอันสมควรที่ทำให้อาจไปเลือกตั้งได้ย่อมเสียสิทธิตามที่กฎหมายบัญญัติ” แต่รัฐสภาตราพระราชบัญญัติประกอบ

รัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๔๑ มาตรา ๒๓ ได้บัญญัติไว้แต่เพียงว่า “ในกรณีที่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งและมีได้แจ้งเหตุการไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง... หรือแจ้งเหตุแล้วแต่เหตุนั้นมีสาเหตุอันสมควร ให้ถือว่าผู้นั้นเป็นบุคคลซึ่งไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยไม่แจ้งเหตุอันสมควรที่ทำให้ไม่อาจไปใช้สิทธิเลือกตั้งได้...ให้ผู้นั้นเสียสิทธิการได้รับการช่วยเหลือจากรัฐตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนด” โดยมีได้ระบุให้ชัดเจนว่าสิทธิการได้รับการช่วยเหลือจากรัฐนั้น คือ “สิทธิ” ในเรื่องใดบ้าง เพราะสิทธิการได้รับการช่วยเหลือจากรัฐนั้น หากเป็นสิทธิที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ การจำกัดสิทธิดังกล่าวจะต้องระบุบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลไว้ในกฎหมายด้วย พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ฯ มาตรา ๒๓ กำหนดการเสียสิทธิไว้ไม่สมบูรณ์และไม่ชัดเจน ให้อำนาจคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นผู้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการเสียสิทธิด้วย จึงเท่ากับเป็นการให้อำนาจคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นผู้กำหนดการเสียสิทธิและหลักเกณฑ์และวิธีการเสียสิทธิดังกล่าวโดยไม่ผ่านกระบวนการตรากฎหมายของรัฐสภา จึงไม่เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๖๘ และมาตรา ๓๓๔ (๓) ดังนั้น พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๔๑ มาตรา ๒๓ จึงเป็นบทบัญญัติที่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ และเป็นอันใช้บังคับมิได้ตามรัฐธรรมนูญ

นอกจากนี้ ศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยโดยวางหลักเกณฑ์กระบวนการตรากฎหมายของรัฐสภาที่ได้กระทำขัดต่อบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ไม่สามารถออกมาใช้บังคับได้ เป็นการป้องกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ทำให้ฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติต้องระมัดระวังในการร่างกฎหมายเข้าสภาดังเช่น ร่างพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ที่สภาผู้แทนราษฎรได้เพิ่มบทบัญญัติโดยไม่ผ่านการพิจารณาของวุฒิสภา จึงถือไม่ได้ว่า ร่างพระราชบัญญัตินี้ได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา^{๒๒}

๒. บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญในการรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ได้ประกาศใช้บังคับเมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๐ ซึ่งมีระยะเวลาเพียง ๓ ปีเศษเท่านั้น แต่โดยที่การออกกฎหมายที่มีผลบังคับใช้มาก่อนหน้านั้นมีจำนวนมากมายและอาจจะมีคำถามหรือข้อสงสัยจากประชาชนว่า กฎหมายเหล่านั้นอาจจะมีบทบัญญัติที่มีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ หรือมิได้มีข้อความเป็นไปตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน หรือกฎหมายเหล่านั้นอาจจะมีข้อความเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ กรณีดังกล่าว ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยให้การรับรองเกี่ยวกับสิทธิและ

^{๒๒} คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๓ - ๑๔/๒๕๔๑ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๑

เสรีภาพของประชาชนบางประการไว้ดังเช่น การรับรองคุณสมบัติและสิทธิการสมัครรับเลือกตั้งเป็นกรรมการสุขาภิบาลในขณะที่ยังไม่มีกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๒๗ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๕๔๑ มาตรา ๔๓ ได้แก่ พระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ. ๒๕๔๕^{๒๓} การรับรองสิทธิของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๖๒ คือ สิทธิที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติรับรองไปถึงสิทธิของบุคคลที่จะฟ้องเจ้าหน้าที่หน่วยงานซึ่งเป็นบุคคลธรรมดา^{๒๔} และการจำกัดสิทธิมิให้คู่ความฎีกา ในคดีที่ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์พิจารณาพิพากษาฟ้องตามมาตรา ๒๒๐ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗๒ เพราะกฎหมายดังกล่าวมีเจตนารมณ์ที่จะไม่ให้คดีที่ศาลพิพากษาพิพากษาฟ้องถึงสองศาลนำมาพิจารณาศาลฎีกาอีกและการจำกัดสิทธิในการฎีกาไม่ได้จำกัดไว้โดยเด็ดขาด เพราะได้บัญญัติไว้เป็นการผ่อนคลายเป็นมาตรา ๒๒๑ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว^{๒๕}

๓. บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญในการรักษาสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

บทบาทในด้านนี้จะเป็นการเยียวยาแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในเรื่องอันสืบเนื่องมาจากองค์กรของรัฐต่างๆ ได้ใช้อำนาจล่วงละเมิดหรือรุกรอนสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ทำให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนเสียไป ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยเพื่อรักษาสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่เสียไปแล้วคืนกลับมาให้สิทธิอีกครั้งหนึ่ง ดังเช่น การรักษาสิทธิของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาที่คณะกรรมการการเลือกตั้งได้วินิจฉัยว่าขาดคุณสมบัติเพราะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐทำให้เป็นผู้ไม่มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาไปแล้ว คืนกลับมาเป็นผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาอีกครั้งหนึ่ง^{๒๖} และการรักษาสิทธิของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาที่คณะกรรมการการเลือกตั้งได้ออกระเบียบคณะกรรมการการเลือกตั้งว่าด้วยการสั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่ก่อนประกาศผลการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๓ และมีคำสั่งให้ไม่เป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา เพราะเหตุว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาผู้นั้นได้กระทำการใดๆ ที่คณะกรรมการการเลือกตั้งเชื่อว่าเป็นไปโดยไม่สุจริตและเที่ยงธรรม การออกระเบียบดังกล่าวของคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นการเพิ่มเติมลักษณะต้องห้ามของบุคคลผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งซึ่งรัฐธรรมนูญมาตรา ๑๒๖ มิได้ให้อำนาจไว้^{๒๗}

^{๒๓} คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๘/๒๕๔๑ วันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๔๑

^{๒๔} คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๒/๒๕๔๑ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๑

^{๒๕} คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๖/๒๕๔๑ วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๑

^{๒๖} คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๕/๒๕๔๓ วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๓

^{๒๗} คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๒๔/๒๕๔๓ วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๔๓

๔. บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญในการส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

การส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและตระหนักในสิทธิและเสรีภาพของตนเองนับว่าเป็นสิ่งจำเป็น และต้องกระทำโดยเร่งด่วนที่สุด เพราะสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่รัฐธรรมนูญรับรองจะปรากฏขึ้นจริงไม่ได้ หากประชาชนไม่มีการเรียนรู้ และไม่สามารถปกป้องพิทักษ์รักษาสิทธิและเสรีภาพด้วยตนเอง ศาลรัฐธรรมนูญได้เห็นถึงความสำคัญดังกล่าวจึงได้จัดทำโครงการเพื่อเผยแพร่ให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน นิสิต และนักศึกษา ข้าราชการ และผู้นำองค์กรท้องถิ่นเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพและเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ เช่น การจัดทำเอกสารเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ และประชาธิปไตย ทั้งแจกฟรีและเสียค่าสมาชิกรายปี การจัดสัมมนาทางวิชาการ การจัดนิทรรศการ การตอบปัญหาชิงทุนการศึกษาของนักเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา รวมถึงการศึกษาวิจัยประเด็นที่เป็นสำคัญของรัฐธรรมนูญ เป็นต้น

บทสรุป

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ศาลรัฐธรรมนูญนับเป็นองค์กรที่มีความสำคัญในการพิทักษ์คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่รัฐธรรมนูญรับรอง เพราะผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญถือเป็นเด็ดขาดไม่สามารถอุทธรณ์หรือฎีกาต่อไปได้อีกและมีผลผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐ^{๒๔} และในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยให้การรับรองสิทธิและเสรีภาพใดๆ ก็ตามย่อมผูกพันองค์กรถึงที่กล่าวมาแล้วโดยตรงในการตรากฎหมาย การบังคับใช้กฎหมายและการตีความกฎหมาย^{๒๕} แต่การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนให้เกิดขึ้นในความจริงได้นั้น ลำพังแค่ศาลรัฐธรรมนูญเพียงองค์กรเดียวไม่สามารถที่จะกระทำได้อีก องค์กรของรัฐทุกองค์กรไม่ว่าจะเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจนิติบัญญัติ องค์กรที่ใช้อำนาจบริหาร หรือองค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการ จะต้องมีส่วนร่วมในการดูแลและตรวจสอบอย่างจริงจัง เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน

^{๒๔} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๒๖๘

^{๒๕} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๒๗